

EUROPOS ŽEMĖS ŪKIO FONDAS KAIMO PLĖTRA
EUROPA INVESTUOJA Į KAIMO VIETOVES

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽEMĖS ŪKIO MINISTERIJA

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
ŽEMĖS ŪKIO
AKADEMIJA

Pažangaus kaimo vystymosi tendencijos

prof. dr. Vilma Atkočiūnienė
Vytauto Didžiojo universitetas,
Žemės ūkio akademija

Tarptautinė VVG T konferencija „LEADER. Pažangus kaimas. Dabartis. Vizija“
2021 m. spalio 6-7 d.

Krizė – posūkio taškas

- Koronaviruso krizė išryškino tvirtos, atsparios, visokiomis aplinkybėmis gerai veikiančios ir pakankamą įperkamų vietos produktų pasiūlą piliečiams užtikrinančios maisto sistemos ir vietos ekonomikos svarbą.
- Krizė taip pat aiškiai parodė mūsų ekosistemų, sveikatos, tiekimo grandinių, vartojimo tendencijų ir planetos galimybių sąsajas.
- Pandemija – tik vienas iš daugelio pavyzdžių. Vis dažniau vykstančios sausros, potvyniai, miškų gaisrai, naujų kenkėjų atsiradimas nuolat primena tiek apie grėsmes mūsų maisto sistemai, tiek apie reikmę didinti jų tvarumą ir atsparumą (Strategija „Nuo ūkio iki stalo“. Sveikos ir visiškai tvarios maisto sistemos kūrimas, Briuselis, 2020).
- Turime daryti daugiau, jei norime išsaugoti savo ir planetos sveikatą.

Geroji praktika

- XXI a. 3-ojo dešimtmečio pradžios visuomenė pergyvena kultūrinį ir technologinį posūkį, kuris verčia iš esmės permąstyti santykius tarp gamtos, žmogaus, naujų technologijų, mokslo ir kūrybos.
- Tradiciniai ir nauji suinteresuotųjų tinklai, kurių veiklą sustiprina skaitmeninių ir telekomunikacinių technologijų pažanga, bioenergetika ir gebėjimas panaudoti turimas žinias vietos gyventojų ir verslo vystymo naudai, padeda kaimo bendruomenėms daryti strateginius proveržius.
- Bendruomenės, kurios yra atviros pokyčiams, nuolat mokosi pažinti, atsakingai panaudoti kaimo pranašumus ir populiarinti gyvenimo kaime vertybes, sukuria gyvybingas kaimo vietas.

Kaimo darbotvarkė /1

- „Kaimo darbotvarkėje turėtų būti pateiktas integruotų strategijų rinkinys, kuris įgalintų ir suteiktų kaimo bendruomenėms galimybes (galią) *iššūkius paversti tokiais pranašumais kaip dekarbonizacija, klimato priemonės, skaitmeninimas, kartų kaita, naujų dalyvių integracija, socialinės naujovės ir kt.* (Rural Europe: Which Way to Go? 2020, <https://www.arc2020.eu/rural-europe-which-way-to-go/>)
- Sumanūs kaimai **jau yra reikšmingi reagavimo dalyviai** į „Žaliąjį kursą“ vietos lygiu. Jie dažnai yra priešakinėse linijose kaimo socialinių inovacijų, kurios yra pagrindinės darnumo (tvarumo) iššūkiams **priimti** (Repo, P., Matschoss, K. 2020. Social Innovation for Sustainability Challenges. Sustainability, 12(1), p.319).

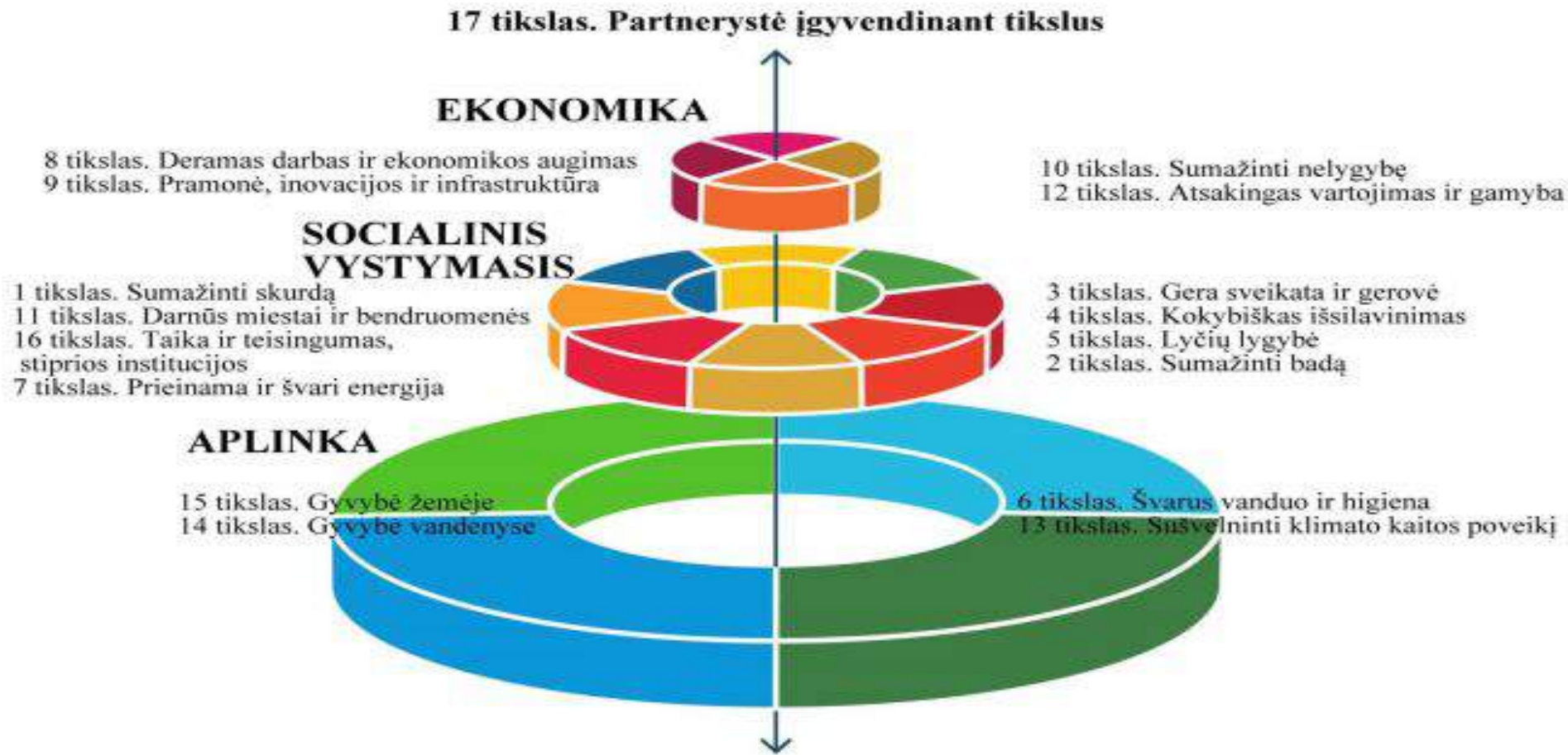
Kaimo darbotvarkė /2

- Tam tikru laipsniu „Smart Villages“ apima bendruomenės inicijuotos vietos plėtros (CLLD) principų taikymą labiau vietiniu mastu nei dauguma „Leader“ grupių tai daro.
- Sumanūs kaimai svariai prisideda prie darnaus vietinio verslo modelių kūrimo, sumanios regioninės specializacijos ir labiau suvienija politinį mąstymą, kad galėtų panaudoti tolesnes investicijas.
- Gali būti prasminga oficialiai integruoti sumanaus kaimo (kaimiškumo) principus į VVG strategiją, o VVG gali tapti viena iš pagrindinių pažangių kaimų rėmimo organizacijų. Tačiau tam, kad galėtų atlikti šį vaidmenį, jos turi būti pasirengę tai atlikti.
- https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg6_smart-villages_sv-green-deal-bill-slee.pdf

- **KAIMO VIETOVĖS
DARNAUS VYSTYMOŠI
TIKSLAI**

Marius Jonutis "KAIMO PASAKA"

DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLAI PAGAL APLINKOS, SOCIALINĮ BEI EKONOMINĮ ASPEKTUS
 Regioninė politika pagaunanti „žaliajį kursą“ nukreipta į išteklių tausojimą ar neutralų ekonomikos poveikį aplinkai, ekonomika tarnauja socialiniam vystymuisi...

Nei vienas sistemos elementas nepersveria sistemos, taikomi skirtingi veiklos modeliai

Sudaryta remiantis Carl Folke, Stokholmo atsparumo centras.

Lietuvos Aplinkos apsaugos ministerija kartu su kitomis valdžios institucijomis ir ekspertais iš 17 darnaus vystymosi tikslų ir 169 uždavinių išsiskyrė 43 uždavinius, ir 4 Lietuvos prioritetines sritis:

1. Socialinės atskirties ir skurdo mažinimas

3. Energetinį efektyvumą

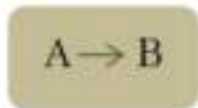
2. Sveika gyvensena

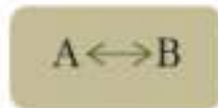
4. Klimato kaitą bei darnų vartojimą ir gamybą

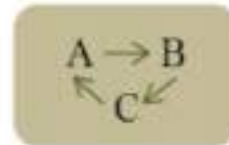
Vienakryptis

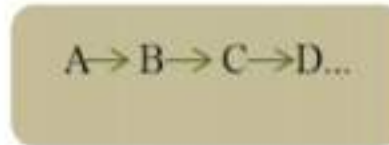
Dvikryptis

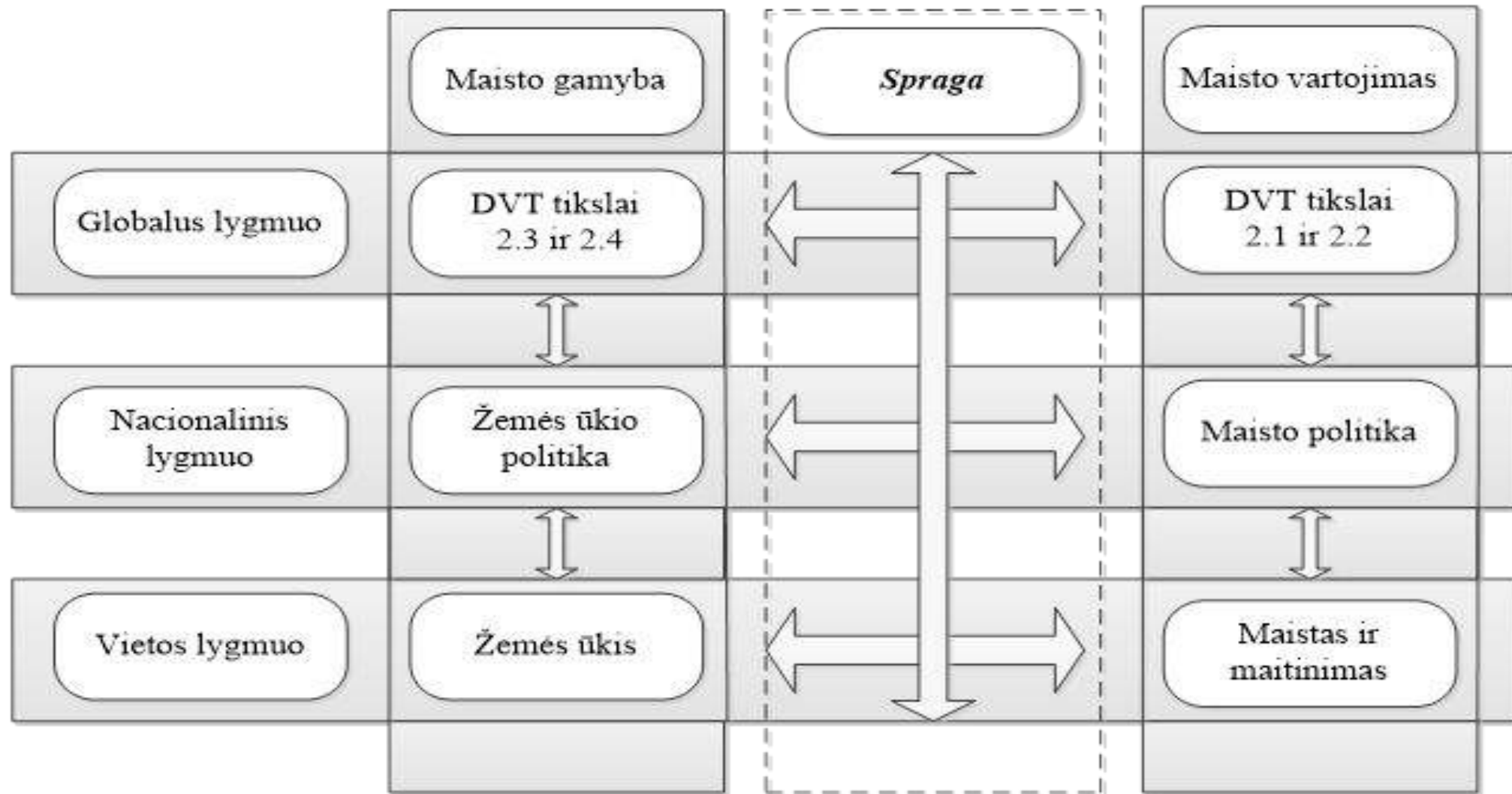
Žiedinis

Daugiasluoksnis

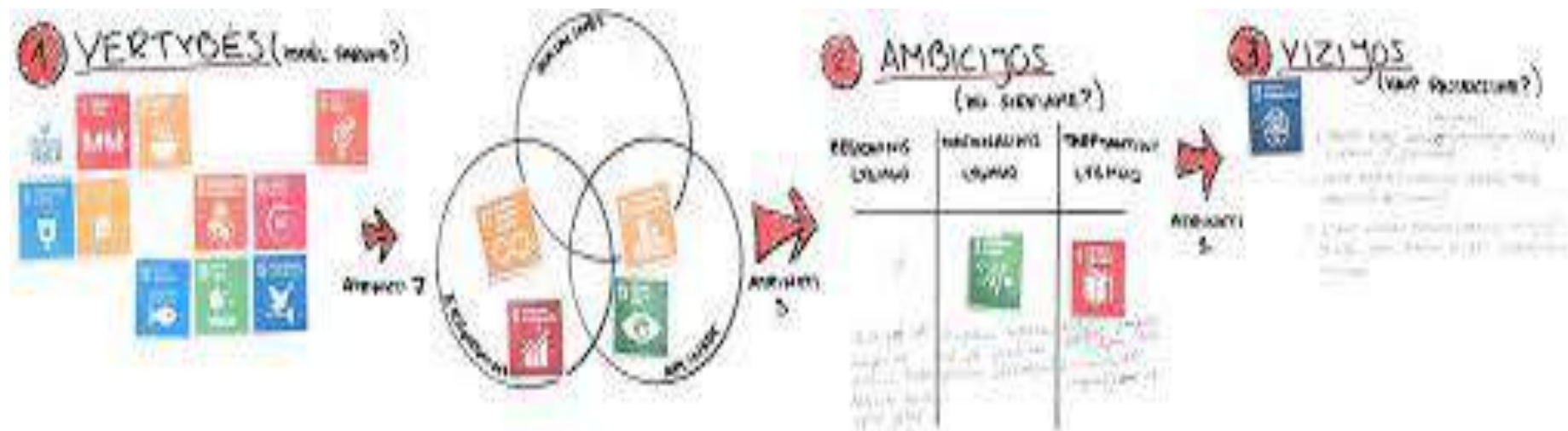
Darnaus vystymosi tikslų tarpusavio sąveikos (Griggs, Nilsson, Stevance, McCollum, 2017)

1 pav. Trūkstamas vidury (spragos) siekiant 2-ojo Darnaus vystymosi tikslo – sumažinti badą

Europos Žaliasis kursas vietos lygmenyje

- Europos Žaliasis kursas reikalauja teisingo perėjimo, ir tai aiškiai parodo pokyčiai, pastebėti įvairių tipų pažangiose bendruomenėse –
- Eko ir teminiuose kaimuose, pvz., kaimas be pesticidų,
- bendradarbiaujančiose aplinkosaugos partnerystėse, kurių tikslas vandens ir kitų išteklių tausojimas ir kokybės gerinimas, biologinės įvairovės išsaugojimas,
- gaminančiose ir vartojančiose atsinaujinančią energiją,
- funkcionuojančiose vietos maisto sistemose,
- įgyvendinančiose tvaraus judumo iniciatyvas.
- **Sumanūs kaimai sutelkia dėmesį į integracinį/įtraukų vystymąsi.**

„Darnaus vystymosi kėdė“

- Darnaus vystymo mokymo ir mokymosi vadove sakoma taip:
- „Darna turi būti plati, taip pat visą apimanti“.
- D. Macer sukūrė iliustraciją - „Darnaus vystymosi kėdė“ yra patogus ir lengvas būdas palyginimui, kuris padeda tiek atminčiai tiek suvokimui.
- „Darnaus vystymosi kėdė“ turi 4 susijusias tarpusavyje darnos „kojas“ ir visos 4 kojos turi būti įtrauktos į darnaus vystymosi strategiją bei valdymą.
- Jeigu nors viena koja yra per daug akcentuojama, pavyzdžiui „socialinė koja“, kėdė svyruos, ji bus nepatogi ir labai nestabili.
- Kiekviena koja reprezentuoja savo sritį.

„Darnaus vystymosi kėdė“ (D. Macer kėdė, pagal Darnaus vystymo mokymo vadovą)

- **SUMANUS KAIMAS, JO POŽYMAI, VYSTYMO PRINCIPAI**

Marius Jonutis "KAIMO PASAKA"

Sumanūs kaimai (*ang., Smart villages*)

- 2018 m. Slovėnijoje, EK ir Europos Parlamento konferencijoje „**Europos veiksmams sumaniems kaimams: šviesesnė ES kaimo vietovių ateitis**“, buvo parengta ir patvirtinta Bled deklaracija „*Sumanūs kaimai*“.
- *Sumanūs kaimai* - kaimai ir bendruomenės, kurios *kuria naujas galimybes besiremdamos esamomis, savo kaimo stiprybėmis ir ištekliais*.
- Kaimai, kurių integruotas vystymasis paremtas įvairiomis priemonėmis, tradiciniais ir naujais tinklais, paslaugomis naudojant skaitmenines, telekomunikacines technologijas, socialines inovacijas, vietas ir globalias žinias.
- **Sumanūs kaimai** daugiausia dėmesio skiria įtraukiam, atsinaujinančiais ištekliais pagrįstam vystymuisi. Siekiama apjungti vietas išteklius ir nepalikti nieko nuošalyje.

Sumanaus kaimo koncepcija

- ES teisės aktuose nėra „Sumanaus kaimo“ apibrėžimo.
- Sumanaus kaimo koncepcija (samprata) siejama su keletu skiriamųjų bruožų - **vietos bendruomenė** ir **skaitmeninių įrankių naudojimas** laikomi pagrindiniais elementais.
- Koncepcija reiškia vietos žmonių dalyvavimą gerinant jų ekonomines, socialines ar aplinkos sąlygas, bendradarbiavimą su kitomis bendruomenėmis, socialines naujoves kuriant pažangaus kaimo strategijas (planus).
- Sumanus kaimiškumas (angl. smart rurality), o ne „taškinis“ pokyčių požiūris, kai atliekami tam tikri patobulinimai sektoriuose/srityse/fizinėse vietose be tarpusavio ryšio/sąsajų
- Kaimo (erdvinis) verslumas, siekiant sukurti „kaimo atsakomybės (įsipareigojimo)“ (**angl., liability of rurality**)
- Geografinės erdvės kaimiškumo didinimas neturėtų būti laikomas bausme verslininkams.
- Kaimiškumas kaip įsipareigojimas gali turėti įtakos naujų įmonių atsiradimui, išlikimui ir augimo perspektyvoms. Tai apima teorinę kaimiškumo patikimumo ir visuotinių naujumo ir smulkumo įsipareigojimų integraciją.

Sumani bendruomenė

- Aiškiai (vertybė) apibrėžia vystymosi kryptis ir prioritetus vietos strategijose;
- Novatoriškai (remiasi mokslo ir technologijų naujovėmis) panaudoja kaimo vystymosi potencialą: išteklius, kompetenciją ir infrastruktūrą;
- Vykdo strateginius proveržius veiklą sustiprindamos **skaitmeninių ir telekomunikacinių technologijų pažanga, bioenergetika ir gebėjimais panaudoti turimas žinias vietos gyventojų ir verslo vystymo naudai.**
- Nuolat mokosi pažinti, panaudoti kaimo pranašumus ir populiarinti gyvenimo kaime vertybes, **sukuria gyvybingas, darniai besivystančias kaimo vietas.**
- Stengiasi nepalikti nė vieno (*angl., to leave no one behind*).
- Sutelkia vietines bendruomenes, remiasi bendradarbiavimo susitarimais ir bendradarbiauja su mokslininkais, kad kartu sukurtų tvaresnes ateitis.

Bendruomenė yra darnaus vystymosi tikslų, sumaniai veikianti, įgyvendintoja

Reikalingos prielaidos:

1. Darnaus vystymosi įgyvendinimas reiškia nukrypimą nuo „įprastos veiklos“, **reikalingas sisteminis požiūris ir veiksmų planas sumaniai veikti**;
2. Norint nukrypti nuo „įprastos veiklos“, turi būti įgytos naujos žinios, pasikeisti požiūris (nuomonė) ir elgsena, procedūrų, technologijų ir organizacijų suvokimas bei vertė, kuri galėtų sudaryti sąlygas visų tipų naujovėms;
3. Atsiranda mainų ir dialogo su daugeliu suinteresuotųjų šalių poreikis, nes viena organizacija ar asmuo negali sėkmingai pasiekti tikslų;
4. Bendruomenės įgalinimas įmanomas tik tokiomis sąlygomis kai kuriami horizontalūs bendruomeniniai santykiai tarp individų.

- **Sumanaus kaimo
vystymo principai**

Marius Jonutis "KAIMO PASAKA"

Sumanaus kaimo vystymo principai /1

- *Tikslusis , aplinkai draugiškas ūkininkavimas (žemdirbystė):* mažinant sąnaudas, maksimaliai išnaudojant jutiklius ir sprendimų palaikymo sistemas, kartu gerinant maisto tiekimo grandinę, tausojant dirvožemį, apsaugant išteklius ir aplinką.
- *Skaitmeninės ir kitos atviros inovacijoms platformos,* kuriose siūlomos visos pagrindinės paslaugos, pvz., e. mokymai, e. sveikata (geresnė prieiga prie medicininės priežiūros), e. administravimas, transportas, maitinimas, socialinės paslaugos, gamintojas vartotojui platformos, apeinančios oligopolines mažmeninės prekybos struktūras, geresnė produktų kokybė bei pasirinkimas.

Pažangaus kaimo vystymo principai /2

- *Dalijimosi ekonomika* brangių techninių sprendimų ir įrangos.
- *Žiedinė ekonomika*, padedanti mažinti atliekas ir tausoti išteklius.
- *Bioištekliais (atsinaujinančiais ištekliais) pagrįsta ekonomika*, besiremianti moksliniais tyrimais, inovacijomis ir technologijomis.
- *Atsinaujinanti energija* ypač svarbi kaimo vietovėse, kuriose yra ne tik erdvė, bet ir lengva prieiga prie reikiamų gamtinių išteklių (vėjo, saulės, vandens, dirvožemio, medienos, biomasės).

Pažangaus kaimo vystymo principai /3

- Ekonomikos įvairinimas ir kaimo turizmas, apimantis ekologinį, sveikatai palankų maistą ir poilsį, rekreacinį turizmą, yra potencialas kurti naujas didelės vertės darbo vietas.
- Socialinės ir skaitmeninės inovacijos kaimo paslaugų ir verslumo srityje.
- Trumpųjų maisto tiekimo grandinių ir vietos (regiono) maisto sistemų vystymas.
- Įtraukios socialinės infrastruktūros, partnerystės organizacinio mechanizmo kūrimas ir diegimas (gyvosios laboratorijos, klasteriai, tinklai, **kolektyvinis/ bendruomeninis mobilumas, atsakomybė už kaimiškumą (angl., liability of rurality)**).

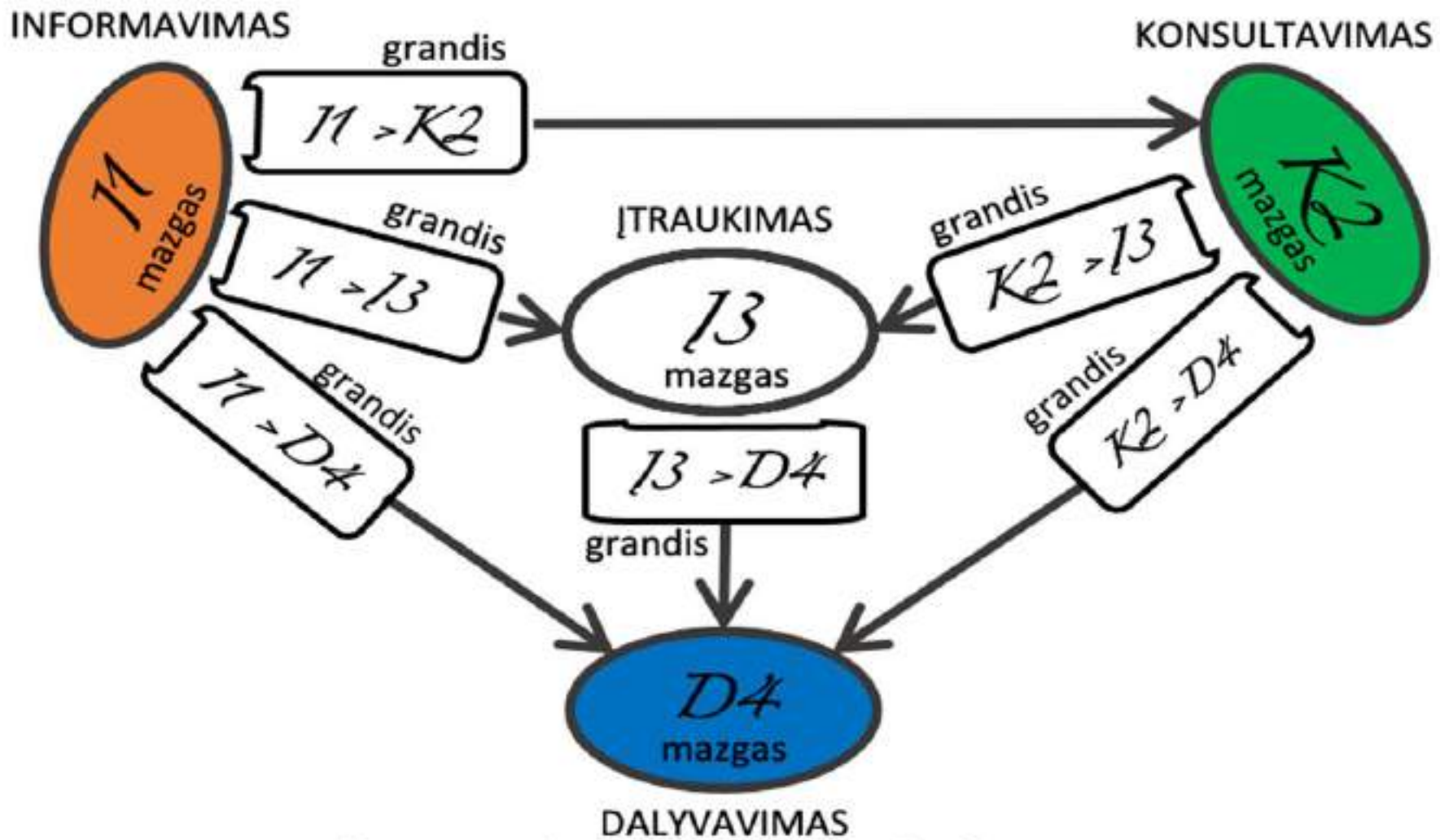

- **Partnerystės organizacinis mechanizmas**

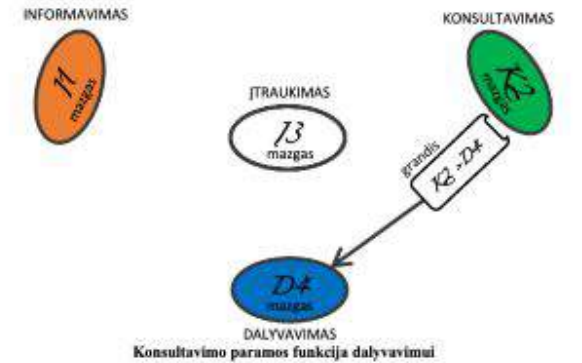
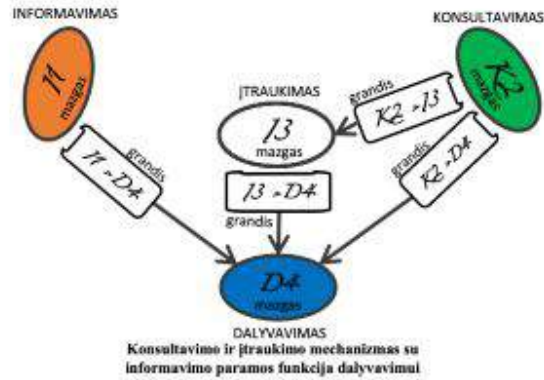
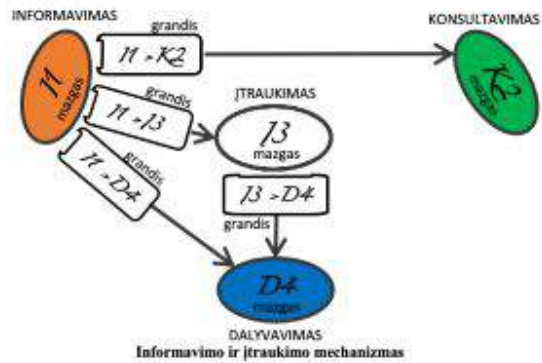
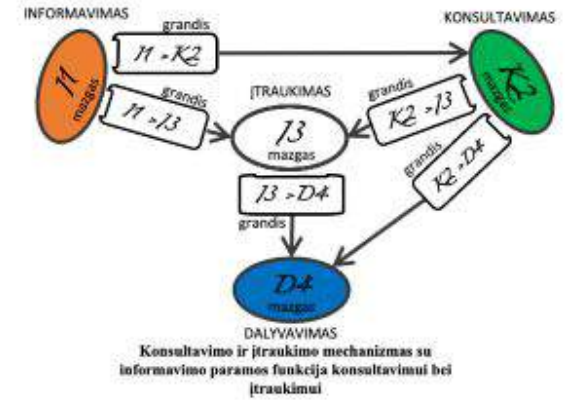
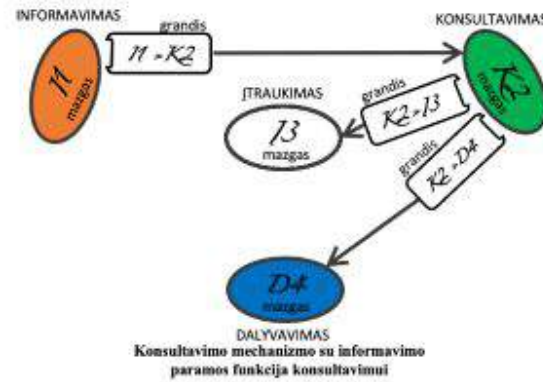
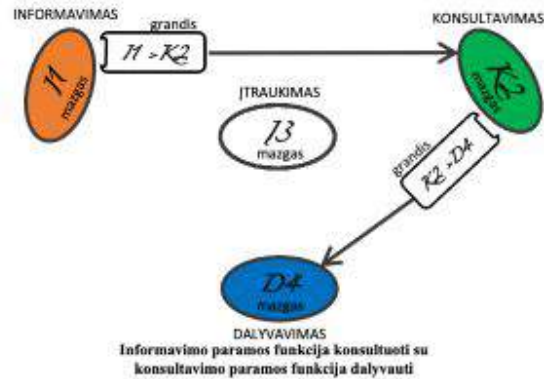
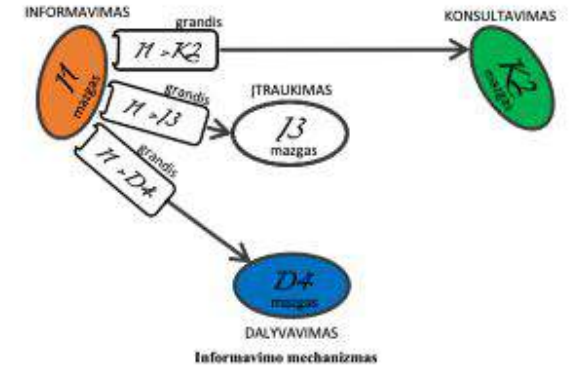
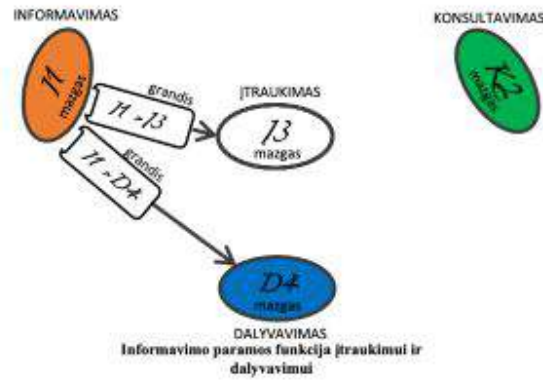
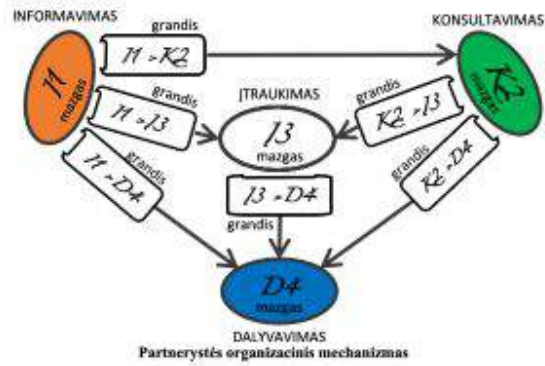
Marius Jonutis "KAIMO PASAKA"

Partnerystės organizacinio mechanizmo veiklos ir priemonės (Atkočiūnienė, Vaitkevičius, Štareikė, 2021)

PARTNERYSTĖS ORGANIZACINIO MECHANIZMO VEIKLOS			
Informavimas	Konsultavimas (paklausimas)	Įtraukimas	Dalyvavimas
Informavimas informacijos perdavimas be grįžtamojo ryšio teikimo	Konsultavimas (paklausimas) informacijos kaip grįžtamojo ryšio teikimas	Įtraukimas prielaidų dalyvauti sudarymas	Dalyvavimas bendras darbas, bendri sprendimai, veikimas partnerystėje
Informavimo priemonės	Konsultavimo (paklausimo) priemonės	Įtraukimo priemonės	Dalyvavimo priemonės
Žinių perdavimas Nukreipimas Supažindinimas Vedimas (informacijos teikimas)	Nuomonės išsakymas Rekomendavimas Komunikavimas Patarimas, kaip reikėtų elgtis Specialisto ar eksperto išvados pateikimas	Subūrimas Bendradarbiavimas Įgalinimas Motyvavimas Išteklių sujungimas	Komunikavimas Dialogo plėtojimas Atstovavimas Diskusijos Sutaikymas Derybų vedimas

Partnerystės organizacinis mechanizmas

- Gyvosios laboratorijos

• Išvados

Marius Jonutis "KAIMO PASAKA"

Išvados /1

- Tai tik sudėtingo kelio pradžia - viena konstruoti vizijas beveik bendraminčių rate, kita suderinti prieštaringas vizijas, ypač kai „velnias slypi detalėse“ už visų ausims malonių teiginių.
- Būtina įvertinti skirtingų žmonių gebėjimą įsiklausyti, išgirsti ir visada gerbti vieni kitus.
- Aktyvus dėmesys turėtų būti teikiamas ne bendroms skambioms frazėms (dėl kurių niekas neprieštarauja), o skirtingai suprantamam jų turiniui.
- Skaitmeninės technologijos yra galinga priemonė pažangiems kaimams, bet ne vienintelė.
- Ypatingas vaidmuo tenka socialinėms inovacijoms ir kaimo vietovės organizacinei kultūrai, kuri yra vietos bendruomenės savireguliacijos mechanizmas.

Išvados /2

- Diegiant pažangaus kaimo modelį remiamasi principu „iš apačios į viršų“ ir „iš viršaus į pačią“ integracija, atsakingai ir metodiškai taikomas LEADER metodas, orientuojamasi į formalių ir neformalių žinių mainus ir integraciją, į kurią sąveikiai įtraukiami visi subjektai.
- Vietos žinių kūrimas ir mokymai organizuojami visuose projektų įgyvendinimo etapuose, *siekiamo bendruomenės verslumo ir dalyvavimo įtraukiant/įsitraukiant visiems.*
- Sumanaus kaimo vystymosi modelis turėtų būti grindžiamas sisteminiu požiūriu, partnerystės organizacinio mechanizmo - *informavimo, konsultavimo, įtraukimo ir dalyvavimo sprendimų, kelių veiklų ir suinteresuotųjų veikiančių sinchroniškai, funkcionavimu.*

Mes esame atsakingi ne vien už tai, ką
darome, bet ir už tai, ko nedarome
/Žanas Batistas Moljeras/

Dėkinga už dėmesį.....

Vilma Atkočiūnienė, vilma.atkociuniene@vdu.lt